

JÁSZSÁGI FESTÉSZET A XX. SZÁZADBAN

Általában mindenki számára fontos a szülőhely, még inkább a gyerekkor, az első iskolaévek színhelye.¹ Amikor az ember magára eszmélésében elér odáig, hogy felteszi a kérdést ki is vagyok én? Óhatatlanul keresni kezdi a gyökereket. Ám úgy látszik ez fordítva is igaz: a szülőföld is keresi neves szülőtteit, múltjának, hagyományainak megőrzéséhez szükséges híres elszármazottainak feltérképezéséhez.

A Hamza Múzeum évek óta dédelgetett álam egy Jász Galéria létrehozása. Mindazoknak a művészeknek a képviselőjével, akik itt látták meg a napvilágot, ide kapcsolja őket hosszabb-rövidebb ideig munkásságuk, vagy hasonlóképp éreznek, mint Hamza D. Ákos, aki nagyapai kötődésével szerette meg a Jászságot, s életművét felajánló levelében azt írta: „munkásságom végső értelmét jelentené, ha annak minden eredménye a forráshoz, az eredethez kerülne vissza. Eleimtől, Apámtól, Nagypapámtól a Jászföld mélységes szeretetét kaptam indító és alapot képező ösztönzésül...”

Nem új keletű ötlet a Jász földén élő-dolgozó művészek számbavétele. Tudjuk, Sáros András elkezdte kutatásait ebben az irányban, sajnos ő maga már nem tudta elképzeléseit megvalósítani. Az ő első adata a 19. Század elejéről való, mely szerint Jászberényben 1805-ben a Parókiái Templomban a helybeli lakos és „kép-író” Horning István végzett munkálatokat.

A Jász Múzeum indította Jász történelmi arcképcsarnok kiadványában Sugárné Koncsek Aranka Polgáry Géza festőművészről ír, aki 1862-ben született Jászberényben és a Mintarajziskola elvégzése után egy ideig ott is fest. Növelve a 19. Századi festők számát az Éber Lexikon tesz említést a két jászsági Hunyadi Lászlóról, az idősebbnél megjegyvezve, hogy táj-és arcképfestő volt. A kiállításon szereplő képünk feltehetően az ő munkája.

A 20. század első felében művészeti szempontból Jászberény mellett két település hívta fel magára a figyelmet. Elsősorban Jászapáti, ahol a hírneves Vágó Pál festőművész szülővárosában művésztelepet létesített.

A jászapáti nyári telepet két okból is érdemes megemlíteni. Elsősorban azért, mert a főiskolások nyári studiózását szolgáló alkotó telep egzisztálását egy művészetkedvelő közösség példaadó társadalmi összefogása biztosította. A kolónia az állam részéről semmiféle támogatásban nem részesült, a főiskola csupán a minimális modellköltséget térítette. 3 éven keresztül minden egyebet, étkezést, szállást, betegellátást, kedvezményes volt vásárlási lehetőséget Jászapáti közönsége biztosított a művésztelep résztvevői számára. Tegyük hozzá, hogy minden a korona értéktelenedésének inflációs időszakában történt, egyre rosszabb gazdasági helyzetben. A nyári munka végén kiállításon számoltak be a résztvevő eredményeikről. Ezeket a számadó tárlatokat általában a szolnoki művésztelep művészei is megtekintették, s nem egy esetben az itt látottak alapján ajánlották a tehetségesebb fiatalok vendégtagságát. Ez történt Chiovini Ferenc és Gecse Árpád esetében is. Mindketten elnyerték a szolnoki művésztelep vendég tagságát, Chiovini mint tudjuk haláláig ott dolgozott, Gecse Árpád viszont Alattyánba költözött, ott élte egész életét.

Jászszentandrás plébánia templomának freskóival hívta fel magára az ország sőt a sajtóvitában résztvevő olasz lapok figyelmét. Aba Novák Vilmos és Chiovini Ferenc freskói révén Jászszentandrás nemzetközi hírnevet kapott. Olgyai Ferenc jászberényi születésű, a szolnoki művésztelep alapítója, 1902-től kezdve törzstagja. A jászladányi születésű Antal

¹ Elhangzott 2002. augusztus 1-jén a Jászsági festészet a XX. században c. kiállítás megnyitóján.

Sándorról annyit tudunk, hogy 1905-ben a nagybányai festőiskolában dolgozott, és a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult. Telkessy Valéria jászberényi, szintén Nagybányán és Budapesten tanult. A kiskunhalasi születésű Thorma János iskoláit Jászberényben kezdte, s 1884-ben költözött Nagybányára. A Zazar parti telepalapító mester így kötődik a Jászsághoz. Kapos Nándor Jászfényszaru szülöttje, nevét festő-restaurátorként jegyzik. Rudnay Gyula rokonsága révén kapcsolódik Jászberényhez, Lehel Mária és Hamza D. Ákos hagyatékuk révén. Beöthy István Jászapatiból indult és absztrakt szobrászatával Étienne Beöthy néven vált világhírűvé Franciaországban ugyan úgy, mint Hamza D. Ákos Braziliában.

A nemrégiben újra felfedezett absztrakt szürrealista festőnk Orosz Gellért jászladányi születésű, a Képzőművészeti Főiskolán Szőnyi István és Barcsay Jenő voltak tanárai. A szintén Szőnyi tanítvány Bakky Sándor Jászberényben látta meg a napvilágot. Laki Idát Jászkárohalma köti születése óta. Demény Miklós jászkeszéri, Litkei József Jászberényben született. Egy ideig az Iparművészeti Főiskola alakrajz tanára is volt.

A lexikonok eligazítást adnak a művészek legfontosabb adatairól, de csak az elindulásnál segítik a kutatást. Hossza és aprólékos munkával kell az itt-ott elszórt adatokat összegyűjteni, különösen azoknak a művészeknek az esetében, ahol a család, az ismeretségi kör már nem tud segíteni. Nagyon fontos forrásul szolgálnak a helyi és fővárosi napilapok, az országos művészeti folyóiratok.

B. Simon Ferencről és Rácz Kálmánról például nem írnak a lexikonok. Pályaképük megrajzolása igencsak nehéz feladat. A korabeli jászberényi lapok azonban sokat segítenek. A jászberényi festő és rajzoló művészek 1936 áprilisi kiállításáról a Jász Hírlap több tudósítást is közöl. A „Jászberényi Nyolcak” néven beharangozott művészek a kiállítás megnyitásakor már csak heten mutatták be alkotásaikat. Közöttük a most szereplők közül Benke László és Simon Ferenc műveiből láthatott a özönség.

Ugyancsak a Jász Hírlap 1936 áprilisában „Új rovat”-ot indít. Néhány bemutatott alkotás részletes műelemzésével tér vissza a kiállításra, ami a művészek képeire vonatkozó adatgyűjtés, egy-egy előkerülő mű azonosítása szempontjából jelentős. A hosszabb írásból Rácz Kálmán, Benke László és Simon Ferenc munkáról tudunk meg többet. A lap szorgalmas művészeti munkatársa ifj. Fecske László sok értékes adatot rögzít. Egyik 1941-ben közölt írásából megtudjuk, hogy a Tavasz Tárlat „hozzánőtt Jászberény életéhez”. „Odaértünk végre, - írja - hogy van egy művészi megmozdulás, amely utat jelöl, és értéket képvisel nálunk és bebizonyítja, hogy városunk a képzőművészet terén a legelső vidéki városok között van. Van egy művészcsoporthunk, amely irányt szabott, és amely kialakította a jászberényi művészek iskoláját. Ez az iskola öt éves múlta tekinthet vissza és nagy erénye, hogy minden évben új és új művészt mutat be és ismerteti meg azok művészetét a közönséggel.” Fecske közli melyik jászberényi művész hol állított ki, és milyen sikerrel szerepelt az országos eseményeken.

Gy. Riba János festőművész kortársairól írott cikkei is sokat jelentenek a jászsági művészet kutatásában. Maleticsné Riba Magdolna apjáról írott könyvében mellékel ezekből a kritikákból is. Az Ugar 1942. 10. számában „A katona, a festő és a közönség” címmel Simon Ferenc műveiről ad érzékletes leírást. Magyarazza képeinek apró ecsetvonalkákkal festett „impreszionista” stílusát, amelyet Segantinihez hasonlít. Az Ugar 1943. 5. számában a „Jászsági festők kiállításai” kapcsán Benke László, Gecse Árpád mellett Rácz Kálmán önálló kiállítását elemzi. Igen tanulságos, amit akvarell stílusáról, technikájáról ír. A Múcsarnok 1943-as Téli kiállításáról a Szépművészet folyóirat kritikusa szintén kiemeli Rácz Kálmán finom vízfestményét. Nem véletlenül, hiszen néhány oldallal később ugyanebből a lapszámból azt is megtudjuk, hogy Rácz Kálmán festőművész nyerte az Akvarell-, és pasztellfestők kiállításán „Budapest Székesfőváros ez idei vízfestészeti díját.”

A háború után már vidéki tudósítói révén a Szolnok megyei Néplap is rendre tájékoztat a Jászságban történt művészeti eseményekről. A Hamza Múzeum megalakulásával pedig végre gazdát kaptak az ilyen jellegű kutatások. A múzeum kitűnő kiállításával, könyvsorozatával igyekszik feldolgozni a Jászsághoz kapcsolható művészet történetét. Monografikusan és lexikálisan. Ebben a sziszifuszi munkában a Hamza Múzeum munkatársai B. Jánosi Gyöngyi vezetésével hatalmas feladatot vállaltak. Hogy milyen türelmet, kitartást követel az ilyen sehol egy helyen de mégis mindenhol található aprócska adatok összegyűjtése azt csak az tudja igazán, aki maga is próbálta. És az érzi át igazán munkájuk célját, aki Hamza Ákoshoz hasonlóan azt szeretné, ha mindazoknak akiket valamivel valaha gazdagított a Jászság, minden eredménye a forráshoz, az eredethez kerülne vissza.